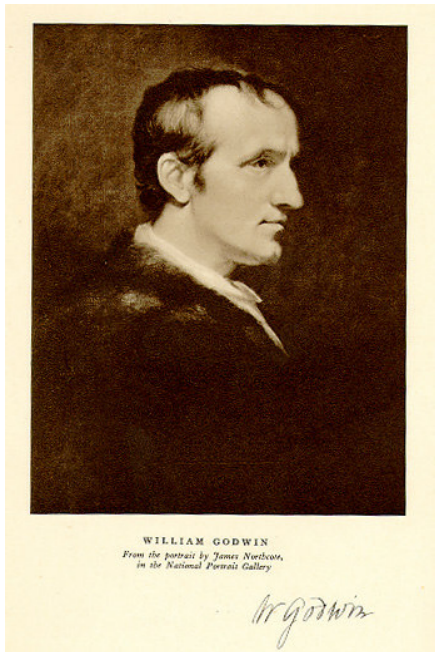

William Godwins etik

En undersøgelse af de non-utilitaristiske, normative faktorer i William Godwins moral-filosofi med særligt henblik på hans autonomi-begreb

Ole Poulsen
Center for filosofi
Syddansk Universitet, Odense

2. skriftlige emneprøve, sommer 2006
Område: praktisk filosofi før 1900

Indholdsfortegnelse

1.	Indledning	3
2.	Godwin og utilitarismen	4
2.1	The famous fire cause	6
2.2	Godwins værdi-teori	7
3.	Er Godwin utilitarist?	10
3.1	Konsekvens og motiv	10
3.2	Den intelligente aktør	12
4.	Godwins pligt-etik	14
4.1	Hvilesteder for sindet	15
4.2	Rettigheder og pligter	17
4.3	Løfter og sandhed	19
5.	Godwins autonomi-begreb	22
5.1	Frivillige handlinger	23
5.2	Moralsk erkendelse	24
6.	Godwins etik	26
6.1	Godwin og Kant	27
6.2	Pluralistisk konsekvensialisme?	28
6.3	Afsluttende bemærkninger	30
	Bibliografi	32

1. Indledning

I det omfang, William Godwin og hans hovedværk, *Enquiry Concerning Political Justice*¹ (herefter *Enquiry*), huskes, er det mest for hans indflydelse på den engelske romantiske litteratur². Hans tanker er repræsentative for periodens rationalisme³, tiltro til menneskehedens fremskridt og det ”naturlige” ukorrumpere individ, men hans politiske og juridiske tanker fik også en stor indflydelse i den engelske reform-periode og har påvirket både liberalismen og anarkismen⁴.

Godwin er blevet placeret blandt de første utilitarister sammen med bl.a. den samtidige Jeremy Bentham. Om end nytte-maksimering spiller en væsentlig rolle i hans etik, vil jeg føre den påstand, at det ikke er det grundlæggende princip, og at en direkte utilitarisme i nogle tilfælde er i modstrid med Godwins principper. Det afgørende princip er for Godwin ikke nytte-maksimering men den moralske aktørs rationelle og autonome overvejelser. Hans etik kan derfor siges snarere at ligge nærmere, hvad der ofte fremstilles som utilitarismens modsætning - Kants etik - end utilitarismen.

Jeg vil give et indblik i Godwins etik ved at dels at sammenholde den med utilitarismen og dernæst fokusere på de elementer, hvor han afviger fra den. På trods af titlen er *Enquiry* primært et moral-filosofisk værk. Det behandler en lang række politiske institutioner og forhold, men i alle tilfælde er formålet at undersøge deres betydning i en moralsk kontekst. Godwins etik og hans autonome moralske aktør kan ikke eksistere abstrakt løst fra de sociale omgivelser, hvorfor jeg ind imellem vil se på de praktiske konsekvenser af Godwins etik. Hovedvægten vil dog være på at definere grundlæggende elementer i Godwins etik.

¹ Den fulde titel er: *Enquiry Concerning Political Justice and its Influence on Morals and Happiness*, udgivet i tre korrigerede udgaver i hhv. 1793, 1796 og 1798. Referencer i denne opgave er til den tredje udgave udgivet af Batoche Books i 2001, hvortil sidetal refererer, men jeg angiver også kapitel-nummer (bog, kapitel) i romertal, så teksten kan findes i alternative udgaver.

² Godwin var bl.a. gift med Mary Wollstonecraft (forfatter af ”Frankenstein”), han havde et tæt forhold til sin svigersøn, digteren Percy Shelley, og Lord Byron var også i deres omgangskreds.

³ Rationalisme forstået som tro på menneskets fornuft - ikke i den erkendelsesteoretiske skelnen mellem empiricisme og rationalisme. Erkendelsesteoretisk hældede Godwin mest mod empiricismen.

⁴ Se bl.a. Steven Kreis’ gennemgang af Godwins indflydelse på sin samtid (Kreis).

Mit motiv for at undersøge de non-utilitaristiske elementer hos en forholdsvis glemt moral-filosof er hverken at rekonstituere ham fra et eventuelt dårligt ry hos utilitarismen eller at angribe denne specifikt. Utilitarismens fokus på faktisk lykke for konkrete væsener forekommer mig et plausibelt udgangspunkt for moralen, men der er indbyggede problemer i teorien, som ikke lever op til almindelig moralsk intuition. Det problem er ikke specifikt for utilitarismen - årsagen ligger måske snarere i forsøget på at danne "monistiske" moralteorier. Godwins etik er et eksempel på en filosofi, der opererer med flere normative faktorer og forsøger at danne en helhedsorienteret teori. En undersøgelse af, hvorledes Godwin undgår nogle af utilitarismens dilemmaer, kan danne et udgangspunkt for en gennemgang af mere generelle diskussioner i moral-filosofien.

2. Godwin og utilitarismen

Normative moral-teorier består som regel af to dele⁵: en teori om det gode - en værditeori - og en teori om de rigtige handlinger. Svarene til det sidstnævnte spørgsmål kan deles op i henholdsvis den teleologiske etik - eller konsekvens-etikken - som udelukkende vurderer handlinger som moralsk rigtige, såfremt de resulterer i en større sum af de gode værdier⁶, og den deontologiske etik - eller pligt-etikken - som insisterer på, at nogle handlinger har moralsk værdi i og for sig selv og dermed kan betragtes som pligter, der går forud for handlingens konsekvenser.

Utilitarismen er en konsekventalistisk teori - også når den gøres mere sofistikeret i form af for eksempel den indirekte utilitarisme, der mener, at aktøren ikke nødvendigvis bør foretage komplicerede analyser af konsekvenserne før den enkelte handling, idet det impulsivt at følge visse følelser og dispositioner kan være mere nyttigt, eller regel-utilitarismen, som mener, at vi istedet bør handle ud fra de mest nytte-frembringende overordnede regler⁷. Men hvilke værdier er det, vi bør promovere som konsekvens af vore handlinger? Her er utilitarismen langt mere åben for fortolkning. Den postulerer blot, at vore handlinger bør resultere i mere af det gode, hvor det gode defineres løst som det, der er attråværdigt, eller det, mennesker de facto attrå, hvilket kan reduceres til det

⁵ For denne diskussion og opdeling af normative teorier se bl.a. Pettit.

⁶ Eller en mindre mængde af negative værdier end de alternative handlinger.

⁷ Om regel-utilitarismen og den indirekte utilitarisme se bl.a. Pettit.

overordnede (men svært definerbare) begreb ”lykke”. For at finde sin værdi-teori, kan utilitarismen altså empirisk undersøge, hvad det er, der faktisk gør mennesker lykkelige, og konstatere, at dette bør promoveres af den moralsk ansvarlige aktør.

For den klassiske utilitarist - og Godwins samtidige - Bentham, er det attråværdige simpelthen at opnå nydelse og undgå smerte⁸. Den korrekte handling er altså den, der frembringer mere nydelse og/eller mindre smerte end de alternative handlinger. Bentham mente, at en sådan analyse bør foretages i forbindelse med enhver handling, hvilket gør ham til handlingsutilitarist. Hans værdi-teori, der ligger vægt på sansetilfredsstillelse, resulterer i hedonistisk utilitarisme.

Det er muligt at afvise Benthams værdi-teori og fokusere på det simple, utilitaristiske udgangspunkt - at det attråværdige er det, mennesker de facto attrår - og ikke foretage yderligere generaliseringer. En præference-teori om det gode vil således sige, at det gode, der bør følge af vore handlinger, er, at folks ønsker og præferencer opfyldes⁹. Andre utilitarister har dog gået den anden vej og foreslået mere komplicerede værditeorier, der for eksempel graduerer de menneskelige lyster i mere og mindre virkeligt lykke-skabende på længere sigt eller lykke som sådan i kvalitativt højere og lavere grader. Således mente Mill, at ikke alle former for lyst-tilfredsstillelse eller nydelse er lige nyttige, og at udvikling af intellektet for eksempel har højere prioritet og frembringer mere lykke end de rent umiddelbare hedonistiske lyster¹⁰.

Selvom Godwin er fortalere for en moralsk forpligtelse til at promovere de gode værdier, så vil det fremgå, at han ikke udelukkende tillægger konsekvenserne værdi men tværtimod fremstiller klare begrænsninger af tilladte handlinger, ligesom han tillægger nogle moralske faktorer værdi i sig selv uanset deres konsekvenser. Konsekventialismen er en essentiel del af utilitarismen. Hvis det kan påvises, at Godwin ikke betragter en handlingens konsekvenser som den eneste relevante moralske faktor, så er han dermed hverken konsekventialist eller utilitarist. Omvendt betyder det ubestridelige faktum, at han også tillægger moralsk værdi til en handlingens konsekvenser, ikke, at han ikke er pligt-etiker,

⁸ Se Goodin, *A Companion to Ethics* p 242.

⁹ Se Goodin, *A Companion to Ethics* p 243.

¹⁰ Se Goodin, *A Companion to Ethics* p 243.

da pligt-etikken blot insisterer på, at visse andre faktorer har intrinsisk moralsk værdi og dermed er på- eller forbudte, imens det at promovere det gode kan være én blandt flere moralske faktorer¹¹.

2.1 The famous fire cause

Godwins mest berømte og berygtede argument er sandsynligvis det, der har skaffet ham ryet som en kompromisløs utilitarist. Det har fået titlen "The famous fire cause" og lyder som følger: Der er brand i en bygning, som rummer to personer, hvoraf det kun er muligt at redde én. Den ene er ærkebiskoppen Fenelon og, den anden er hans tjener. Fenelon er ifærd med at skrive sit mesterværk, "Telemarchus"¹², som vil bringe glæde og moralsk forbedring til tusinder af læsere og derigennem til de mennesker, de påvirker. Tjeneren er derimod en person, beslutningstageren har et nært personligt forhold til¹³. Hvem af disse personer bør man redde?

Godwins svar i dette dilemma er utvetydigt: "*that life ought to be preferred which will be most conducive to the general good.*"¹⁴ Det liv, der bidrager mest til det almene gode, er i denne hypotetiske fremstilling objektivt set Fenelons, hvorfor det vil være i modstrid med objektiv sandhed og retfærdighed at foretrække den anden, uanset hvor stærke personlige bånd man end måtte have til den person. Der er væsentligere aspekter i denne "famous fire cause"¹⁵, men for øjeblikket er det tilstrækkeligt at konstatere, at Godwin her forekommer som en direkte utilitarist, der kræver at aktøren foretager en utilitaristisk analyse før det moralske valg, samt som en rigid konsekventialist, der udelukkende vurderer handlinger og menneskeliv på hvor meget, de bidrager til den almene lykke.

¹¹ For denne definition af pligt-etikken se Kagan p. 72pp.

¹² François Fénelon (1651-1715) var en fransk, katolsk teolog, poet og forfatter. Hans værk *Telemarchus* fra 1699 var en skarp kritik af det franske monarki og af alle former for hykleri.

¹³ Den stakkels person, som må brænde inde, skifter fra i første udgave af *Enquiry* at være en kammerpige, som kan være ens mor, hustru e.l. til i 2. og 3. udgave at være en tjener, der bl.a. kan være ens far eller bror. Der er ingen enighed blandt Godwin-fortolkerne om årsagen til denne ændring, men eksemplet og konklusionen forbliver nu engang det samme. For en opsummering af de forskellige bud på hvorfor Godwin ændrede Fenelons tjeners køn se Singer et al.

¹⁴ *Enquiry*, bog II, kapitel II, p.81.

¹⁵ Se kapitel 5.2 *Moralsk erkendelse* her.

2.2 Godwins værdi-teori

En nærmere analyse af Godwins værdi-teori vil dog vise, at Godwins angivelige utilitarisme ikke er så simpel som rygtet vil lade vide. Han indleder *Enquiry* med at opliste en række principper, som læseren opfordres til at overveje sandheden af¹⁶. De to første principper lægger op til en fortolkning af Godwin som klassisk - benthamistisk - utilitarist:

The true object of moral and political disquisition, is pleasure or happiness. The primary, or earliest, class of human pleasures is the pleasures of the external senses.

Men de følgende principper viser, at Godwin - som Mill - skelner mellem forskellige former for nydelse, hvor intellektuel tilfredsstillelse og andre mentale tilstande betragtes som mere udsøgte end den hedonistiske sansetilfredsstillelse:

In addition to these, man is susceptible of certain secondary pleasures, as the pleasures of intellectual feeling, the pleasures of sympathy, and the pleasures of self-approbation. The secondary pleasures are probably more exquisite than the primary..

For Godwin er det dog nødvendigt at have adgang til alle disse former for tilfredsstillelse for at opnå en tilstand af fuld lykke:

The most desirable state of man is that in which he has access to all these sources of pleasure, and is in possession of a happiness the most varied and uninterrupted.

Godwin er altså ikke fortaler for en hedonistisk utilitarisme, men har en pluralistisk og graduerbar værdi-skala. Godwin skriver desuden, at den, der opfatter nydelse som det eneste gode, ikke bør lade det være op til den enkelte at forfølge sine umiddelbare præferencer for tilfredsstillelse af nydelse¹⁷, da nydelse kommer i forskellige kvalitative grader, hvor de højere bør foretrækkes fremfor kvantitative større mængder af kvalitativt lavere nydelse.

Godwins værdi-teori hænger her sammen med elementer i hans erkendelseslære, som kan indeles i tilsvarende kvalitative trin. For Godwin er menneskets mulighed for er-

¹⁶ *Enquiry*, "Summary of Principles".

¹⁷ "he who is fully persuaded that pleasure is the only good, ought by no means to leave every man to enjoy his peculiar pleasure according to his own peculiar humour." *Enquiry*, bog IV, kapitel IX. p.270.

kendelse afhængig af dets ydre omstændigheder såsom materielle, sociale og politiske vilkår, og det gælder også muligheden for moralsk erkendelse - blandt andet fordi individets præferencer præges af de ydre omstændigheder (hvilket får Godwin til at fremsætte en tidlig fremmedgørelsesteori). Mennesker, der er fanget i bestemte ydre omstændigheder, erkender ikke nødvendigvis de højere former for nydelse, og hans værditeori kan derfor ikke karakteriseres som utilitaristisk præference-tilfredsstillelse.

Det første trin i Godwins lykke-skala eksemplificeres af en person fra den fysisk arbejdende klasse, som for at få opfyldt de nødvendige livsbetingelser må arbejde så hårdt, at hans fritid primært består i at spise, sove og på andre måder lade op til næste dag som producent. Denne person er dog nogenlunde tilfreds, idet han har til dagen og vejen og har få bekymringer. Det, at han konstant må beskæftige sig med enten anskaffelsen eller fortæringen af de primære livsfornødenheder, betyder, at hans præferencer nødvendigvis må være simple, og en tilfredsstillelse af de primære former for nydelse ville udgøre et fremskridt. Hans problemer såvel som hans umiddelbare interesser er begrænset til de, der drejer sig om ren overlevelse. Således er han ikke i stand til at opleve eller forfølge den fulde og komplekse lykke-tilstand, der er mennesket tilgængelig:

The range of his ideas is scanty; and the general train of his sensations, comes as near, as the nature of human existence will admit, to the region of indifference. This man is in a certain sense happy. He is happier than a stone.¹⁸

Det næste eksempel er en rig laps, som rang og heldige omstændigheder tillader at tilfredsstille alle hedonistiske begær. Modsat bonden eller arbejderen har han i overflod, men hans eneste egentlige aktivitet består i hver dag at vælge mellem forskellige former for sansetilfredsstillelse. Han er istand til at opnå mere lykke end den person, der hver dag må kæmpe for at holde sig i live, men hans præferencer er stadig begrænsede til ydre kilder, og han er altså kun lige hævet over det rent biologiske. Det er ikke tilfældet hos den næste person, som ikke blot får sin tilfredsstillelse fra ydre kilder, men er istand til selv at frembringe nydelse - både i den forstand, at han selv har skabt sine omstændigheder, og ved intellektuel erkendelse. Denne person realiserer et menneskeligt potentiale, som gør, at han har præferencer for nydelse, der er fremmede for de to foregående personer, og giver ham adgang til en lykke-tilstand, de ikke har.

¹⁸ *Enquiry*, bog IV. kapitel IX p.268.

Adgang til personlig, intellektuel tilfredsstillelse er ikke det sidste stadie i menneskelig lykke. De rent hedonistiske præferencer tilfredsstiller blot maven, men de rent intellektuelle "*play round the head, but come not to the heart*"¹⁹. Den sande nydelse kommer af erkendelsen af at, ens gerninger har positiv betydning for mere end blot ens personlige glæde ved dem. Den sidste person i Godwins lykke-skala er således "*the man of benevolence*" - personen med den gode vilje. Han studerer ikke blot for at få personlig og abstrakt viden men for at bruge denne indsigt konkret og derved øge menneskehedens generelle lykke. Det er vigtigt at slå fast, at Godwin ikke mener at, den gavmilde person handler alene ud fra en utilitaristisk pligt til at frembringe højere former for nydelse hos det størst mulige antal mennesker men, at selve velviljen er en form for nydelse i sig selv og, at den person, som finder sin glæde i andre menneskers tilfredsstillelse, samtidig er den, der i højeste grad tilfredsstiller sig selv og opnår den højeste form for lykke. Dette kræver naturligvis en person, som ikke er korrumpet af ydre omstændigheder, og deres fastholdelse af mere primære præferencer.

Godwins værditeori i denne passage består altså af fire sociale og erkendelsesmæssige stadier, hvortil der hører forskellige præferencer. Som nævnt mente Godwin ikke, at det moralsk gode består i tilfredsstillelsen af en hvilken som helst præference, men snarere i at bringe flere mennesker på det stadie, hvor de er istand til at have præferencer, hvis tilfredsstillelse giver den højeste form for lykke. I det omfang Godwin er utilitarist, er han således ingen direkte utilitarist, eftersom hans værdi-teori kræver realiseringen af ikke bare forskellige kvalitative former for lykke men også af de sociale omstændigheder, der gør det individuelle menneske i stand til at erkende og have præferencer for de højere grader af lykke. Man kan altså ikke søge direkte at tilfredsstille de forskellige kvalitative præferencer, da det gode kræver realiseringen af omstændigheder, der ikke nødvendigvis er identiske med det enkelte individs umiddelbare præferencer. I bedste fald er han fortaler for en indirekte, kompleks og pluralistisk velfærdsutilitarisme eller en ideel utilitarisme²⁰.

¹⁹ *Enquiry*, bog IV, kapitel IX, p.269.

²⁰ Se Philp p. 84.

3. Er Godwin utilitarist?

Hvis Godwins værdi-teori tolkes som kompleks utilitaristisk, støder man uundgåeligt på nogle af de problemer, der har beskæftiget den utilitaristiske debat siden Bentham og Godwins tid. Det er blandt andet problemet om det manglende sammenligningsgrundlag for de forskellige goder: Hvis en handling kan give en mængde tilfredsstillende af de kvalitativt lavere goder, mens en alternativ handling kan give en kvantitativt mindre tilfredsstillende af de højere goder, hvilket sammenligningsgrundlag har man da for at vurdere konsekvensernes nytte og dermed hvilken handling, der er den moralsk rigtige? Et andet problem er, at jo mere kompleks en utilitaristisk teori bliver, des mere fjerner den sig ikke alene fra den klassiske utilitarisme men også fra muligheden for umiddelbart at kunne kalde sig utilitaristisk overhovedet, idet den fjerner sig fra det grundlæggende utilitaristiske princip om at vurdere den gode handling ud fra, om den faktisk nytter i forhold til at tilfredsstille menneskelige præferencer²¹.

Disse problemer - især naturligvis det sidste - kan for Godwins vedkommende ophæves, hvis vi ikke insisterer på at læse ham som utilitarist, men i stedet forholder os til de elementer i hans teori, der peger i en anden retning. Der er nemlig væsentlige elementer hos Godwin, som er svære at forene med en rent utilitaristisk moralteori.

3.1 Konsekvens og motiv

Uanset hvilken værdi-teori en utilitarist er fortalende for, er det en nødvendig betingelse for en teori, der kalder sig utilitaristisk, at den er konsekvens-etisk. Dette gælder som sagt også for den indirekte utilitarisme og regel-utilitarismen, eftersom det endelige grundlag for at vurdere om en handling var moralsk forsvarlig, er dens konsekvenser, selvom det ikke nødvendigvis er nytteskabende at forsøge at beregne konsekvenser inden en handling. Et eksempel på den indirekte utilitarisme er Adam Smith, for hvem den enkeltes tilfredsstillende af egne præferencer i sidste ende skaber den største nytte-værdi for alle som helhed. Den enkeltes motiver er altså ikke relevante for en moralsk vurdering andet end i det omfang, man kan argumentere for, at bestemte motiver har en generel tendens til at skabe gode konsekvenser.

²¹ Se bl.a. Goodins kritik af den ideale utilitarisme, *A Companion to Ethics* p.243.

Hos utilitarismen har den moralske aktørs sindelag altså højst en instrumental værdi, som middel til målet, der er den generelle nytte-maksimering. Hos Godwin derimod har den gode vilje en central placering. Den er ikke bare det højeste trin i hans værditeori - i så fald ville man stadigt både kunne betragte Godwin som en utilitarist med en pluralistisk værdi-teori (hvormed han ville stå overfor inkomensurabilitetsproblemet) og som en indirekte utilitarist for hvem den egoistiske tilfredsstillelse af præferencer på stadigt højere stadier fører til stadigt bedre konsekvenser for andre. Den gode vilje kan dog hos Godwin hverken reduceres til en form for præference eller til et instrument til frembringelse af gode konsekvenser. Den har en intrinsisk værdi og er hos Godwin det faktiske grundlag for moralsk vurdering:

If self-love be the only principle of action, there can be no such thing as virtue. Benevolent intention is essential to virtue.²²

Godwin vender sig både imod konsekvens-etikken, der nødvendigvis må kalde en handling god, hvis den utilsigtet får gode konsekvenser, selvom den blev udført med slette motiver, og imod en eventuel indirekte utilitarisme, der ville være fortalende for at den enkelte følger selviske interesser. En handling kan kaldes moralsk god såfremt - og kun såfremt - den udspringer af gode intentioner samt har en tendens til at fremme den generelle lykke. Den gode intention er ikke nok alene (Godwin fremmaner her billedet af religiøse og politiske fantaster, der forfølger folk ud fra selvforståede gode intentioner), men den er en nødvendig betingelse uden hvilken en handling eventuelle gode konsekvenser blot er tilfældigheder uden moralsk værdi. Godwins etik har derfor minimum to normative faktorer:

I would define virtue to be any action or actions of an intelligent being proceeding from kind and benevolent intention, and having a tendency to contribute to general happiness. Thus defined, it distributes itself under two heads; and, in whatever instance either the tendency or the intention is wanting, the virtue is incomplete.²³

Eftersom både konsekvens og intention for Godwin er essentielle elementer i en moralsk handling, kan han ikke tolkes som utilitarist. En handlingens konsekvenser i form af fremmelsen af menneskelig lykke er en væsentlig normativ faktor, men den er ikke for

²² *Enquiry*, bog IV, kapitel X, p.261.

²³ *Enquiry*, bog II, kapitel IV, p.94.

Godwin den eneste faktor, som den er hos utilitarismen. Den gode vilje har en intrinsisk værdi og er ikke blot et middel eller en kilde til nydelse.

3.2 Den intelligente aktør

I Godwins ovenstående definition af moralske handlinger er der endnu et element, der fortjener opmærksomhed: den moralske aktør må nødvendigvis være et intelligensvæsen. Det er der ikke noget ekstraordinært ved - de færreste moral-teorier vil trods alt tilskrive moralsk ansvar til genstande eller væsner uden nogen form for intelligens. Moral-teori handler om, hvad mennesket *bør* gøre, og der er ingen mening i at tale om et 'bør', hvis ikke der også er et 'kan'. Ligeledes forudsætter det moralske 'bør', at den moralske aktør er i besiddelse af flere 'kan' - altså står overfor mere end én mulig handling og kan foretage en vurdering af, hvilken af de alternative handlinger hun bør udføre. Et væsen uden intelligens og bevidsthed er ikke i stand til at foretage en sådan analyse og har så at sige kun ét 'kan'. At tilskrive moralsk værdi til en aktør kræver, at dennes handlinger udspringer af hendes moralske valg. Hvis hun ikke var i besiddelse af noget valg, kan man hverken klandre eller rose hendes handling ud fra en moralsk betragtning.

Så langt kan utilitarismen normalt også være med, idet den blot har et bestemt krav til, hvad det moralske valg indebærer: nemlig at det maksimerer den generelle lykke. Som vi har set, ville Godwin erklære sig enig i dette krav men med visse restriktioner, der distancerer ham fra utilitarismen. Et af de væsentligste problemer med utilitarismen er dens principielt manglende fokus på individets autonomi - et begreb der hænger sammen med intelligenskriteriet, eftersom en aktør kun er en aktør og dermed moralsk ansvarlig, såfremt hun har et minimum af autonomi, der gør, at man kan tilskrive hende ansvaret for hendes valg og handlinger.

For den rendyrkede utilitarisme har både intelligens og autonomi udelukkende en instrumental værdi - enten indirekte i det omfang, deres fremme har en tendens til yderligere at fremme den generelle lysttilfredsstillelse eller i en pluralistisk værditeori som kilder til højere lysttilfredsstillelse. For Godwin er dette ikke tilfældet. Ganske vidst fører han også både et indirekte og et værdipluralistisk forsvar for begge fænomener, men det er tydeligt, at hans moralfilosofi hviler så fundamentalt på disse begreber, at de må opfattes som havende en intrinsisk værdi.

Det yderligere interessante ved Godwins autonomi-begreb er i denne sammenhæng, at det forener den tilsyneladende modsætning mellem hans utilitaristiske eller konsekvensetiske betingelse og hans sindelagsetiske betingelse for en moralsk handling: Den moralsk ophøjede person er drevet af en velvilje overfor andre mennesker - altså et motiv om at fremme deres lykke. Dette motiv er en nødvendig men ikke tilstrækkelig betingelse for at kunne kalde vedkommendes handling for moralsk forsvarlig, da dette kræver, at den også objektivt medvirker til at fremme lykke. Sociale omstændigheder kan korrumpere både en persons sindelag og velvilje men også vedkommendes evne til at frembringe de konsekvenser, der tilsigtes med en eventuel god vilje. Hos den fuldt autonome person, der er i besiddelse af en rationalitet og i stand til at betragte de empiriske kendsgerninger uden socialt betingede fordomme, skulle den gode hensigt og de gode konsekvenser gerne være identiske.

Så vidt kan Godwins autonomi-begreb stadig rummes indenfor en utilitaristisk teori. For eksempel forsvarer Godwin ethvert menneskes ret til egen dømmekraft - den eneste ret Godwin anerkender ubetinget - med bl.a. argumentet om, at ingen med rette kan udnævne sig selv til en så ufejlbar autoritet, at han kan gribe ind overfor andres dømmekraft. Selv hvis en person kendte den absolutte sandhed, ville det ikke være til nogen nytte, at den blev påtvunget andre, da det er bedre, hvis de tillades at gøre deres egne erfaringer, udvikle deres intellekt og dermed erkende denne sandhed på en måde, hvor den bliver deres autentiske overbevisning. Det følger heraf at:

Man is a being who can never be an object of just approbation, any further than he is independent. He must consult his own reason, draw his own conclusions and conscientiously conform himself to his ideas of propriety. Without this, he will be neither active, nor considerate, nor resolute, nor generous.²⁴

Selvom Godwin således mener, at individuel autonomi er både i overensstemmelse med og fundamentalt nødvendigt for nytte-maksimering, så har det mere end blot en instrumental funktion. Hvis Godwin var utilitarist, ville det være nødvendigt, at han ikke blot beviste autonomiens nytte-værdi, men også beskæftigede sig med de situationer, hvor autonomi ikke er nytte-maksimerende og derfor må vige pladsen for autoritær tvang,

²⁴ *Enquiry*, bog II, kapitel V, p.106.

men han afviser enhver sådan tanke²⁵. Tabet af personlig autonomi kan aldrig opvejes ved andre fordele, for det er mere end blot et middel til nytte-maksimering - det er, hvad der gør os fuldt menneskelige og giver os moralsk værdi:

But, where I make the voluntary surrender of my understanding, and commit my conscience to another man's keeping, the consequence is clear. I then become the most mischievous and pernicious of animals. I annihilate my individuality as a man, and dispose of my force as an animal to him.²⁶

4. Godwins pligt-etik

Det kan nu antages, at Godwins etik består af mere end én normativ faktor. Der er ikke blot en pligt til at udføre handlinger, der overordnet har gode konsekvenser, men også forskellige elementer, der har egen normativ værdi og udgør restriktioner for de korrekte handlinger. Til disse hører bl.a. forbuddet mod paternalisme – overgreb på den personlige autonomi – og påbuddet om den gode hensigt samt nødvendigheden af erkendelsesmæssige faktorer som viden, sandhed og autentisk erfarings- og meningsdannelse.

Disse kan alle reduceres til essentielle elementer i, hvad Godwin synes at betragte som formålet med menneskelig eksistens - eller ihvert fald det højeste erkendelsesmæssige og moralske trin - nemlig personlig autonomi eller som Godwin kalder det: ”*self-approbation*”. Den moralske aktør er nemlig hverken istand til at foretage konsekvens-etiske overvejelser eller fuldt ud at ”besidde” sig selv, hvis ikke hun dels har den fornødne viden og indsigt i de relevante situationer og dels personligt erkender denne viden og de moralske konsekvenser, der følger deraf, som hendes egen mening. Den gode vilje er ligeledes for Godwin afhængig af den moralske aktørs evne til at sætte sig ind i en given situation og gøre sig fortrolig med de relevante faktorer.

Som vi har set i Godwins værdi-skala er sociale faktorer afgørende for erkendelsesmæssigt og dermed moralsk potentiale. Jeg vil derfor her blot bringe et enkelt eksempel, der illustrerer, at han ikke mener, at det blot er de fattigste, hvis moralske udvikling hindres

²⁵ Samme pointe føres af Roberson: ”*This would imply that private judgment be supported when it maximizes utility, and only then. If this were Godwin's line of argument, we would expect him to present a detailed demonstration of the optimific consequences of private judgment. He does not.*” (Roberson, kapitel 2).

²⁶ *Enquiry*, bog III, kapitel VI, p.143.

af deres sociale situation: han dedikerer ligeledes flere kapitler²⁷ til at analysere, hvorledes de, som fødes til titler og rettigheder, forhindres i at nå en virkelig og autentisk erkendelse af sandheden - og dermed i at få den relevante moralske erkendelse - på grund af netop deres sociale position, som bl.a. gør, at folk omkring dem ikke fortæller dem sandheden, men istedet har en tendens til at bekræfte dem i deres sociale ovelegenhed. Denne korrumpation er mindst lige så skadelig som den, der rammer de, der er lavere i hierarkiet, da den ikke alene forhindrer dem adgang til sandheden om ydre faktorer men også giver dem indtrykket af at være mere værd - at have en moralsk større værdi - end andre. Således er er deres opfattelse af sig selv og af omverdenen forvredet af deres sociale situation og deres holdninger er ikke autentiske og autonome.

Er dette krav om autentisk autonomi egentlig i modstrid med klassificeringen af Godwin som entydig utilitarist? Det vil jeg mene, eftersom han ikke blot begrundet det i dets bidrag til lykke-maksimering, men også tillægger det en stærk intrinsisk værdi, hvorfra han udleder andre rettigheder og pligter. Jeg vil nu se nærmere på, hvilken betydning disse andre normative faktorer har i Godwins morallære og i hvilken grad, de adskiller sig fra utilitarismen.

4.1 Hvilesteder for sindet

Sandhed og erkendelsesmæssig samt moralsk autonomi er altså afgørende faktorer, som for Godwin udgør selvstændige normative faktorer i tillæg til det generelle krav om lykke-maksimering. Hermed det ikke er sagt, at de nødvendigvis er i modstrid med utilitarismen. Tværtimod vil mange utilitarister sige, at disse elementer bestemt har vigtig instrumental værdi i forhold til moralens egentlige formål - lykke-maksimering. Det samme gælder for de normative faktorer, som den deontologiske etik betragter som ufravigelige pligter og rettigheder: de er for utilitarismen blot praktiske tommelfingerregler, som gælder i de fleste situationer, idet de tjener til at realisere lykke-maksimeringsprincippet, men ikke i de tilfælde, hvor de strider imod dette²⁸.

²⁷ Det meste af Bog V i *Enquiry* er et angreb på det feudale titel-vældes erkendelsesmæssige og moralske korrumpation af såvel under- som overordnede i hierarkiet.

²⁸ Kagan, p.74.

Faktisk behøver pligt-etikken heller ikke at insistere på, at de andre normative faktorer, i enhver situation går forud for konsekvens-etiske overvejelser. Den insisterer blot på, at de udgør selvstændige faktorer, der som minimum bør indgå i moralske overvejelser på lige fod med en handlings mulige konsekvenser og ikke kan reduceres til ren nytte-etik. Både konsekventialismen og den moderate pligt-etik²⁹ kan altså være fortalere for generelle moralske regelsæt, som ikke nødvendigvis har absolut gyldighed. Godwins forhold til generelle regler adskiller sig i de fleste tilfælde ikke fra utilitarismens. Han mener, at den autonome aktør, der har dannet sig en mængde moralske erfaringer, vil være istand til at deducere sig frem til sådanne regler og benytte dem i senere tilsvarende situationer. Sådanne deduktioner kan udgøre ”hvilesteder for sindet”³⁰, men må dog aldrig gøres til mere end det. Både hensynet til en handlings konsekvenser og det deontologiske krav om autonomi strider for Godwin imod udlæggelsen af ufravigelige regler og absolutte pligter og rettigheder.

Dette forekommer måske underligt, eftersom formuleringen af deontologiske restriktioner især ofte sker med henblik på beskyttelse af den personlige autonomi, som Godwin lægger så stor vægt på, men for ham er sådanne netop i modstrid med den personlige autonomi, hvis de istedet for at være ”hvilesteder” bliver til ”sovepuder” for sindet³¹. Hvad der gælder for videnskaben, gælder også for moralen: en absolutistisk tilgang til deducerede love resulterer i dogmatisme fremfor empirisk stillingtagen til den konkrete situation:

The moment we begin to compare cases, and infer, we begin to theorize; no two things in the universe were ever perfectly alike. The genuine exercise of man therefore is to theorize, for this is, in other words, to sharpen and improve his intellect; but not to become the slave of theory, or at any time to forget that it is,

²⁹ Om absolutistisk og moderat deontologisk etik se Kagan p 79.

³⁰ “Engaged, as men are, in perpetual intercourse with their neighbours, and constantly liable to be called upon without the smallest previous notice, in cases where the interest of their fellows is deeply involved, it is not possible for them, upon all occasions, to deduce, through a chain of reasoning, the judgement which should be followed. Hence the necessity of resting-places for the mind, of deductions, already stored in the memory, and prepared for application as circumstances may demand. We find this necessity equally urgent upon us in matters of science and abstraction as in conduct and morals.” *Enquiry*, bog IV, kapitel VI (appendix I), p.209.

³¹ ”Sovepude” er ikke Godwins udtryk men mit.

by its very nature, precluded from comprehending the whole of what claims our attention.³²

Det følger heraf, at en sådan gøren sig selv til slave af dogmatisk teori ikke alene sætter den personlige autonomi ud af kraft, men også (og dermed) kan være en forhindring i frembringelsen af de bedste konsekvenser, idet den pågældende situation kan vise sig ikke at være identisk med de tidligere situationer, de moralske dogmer er deduceret fra. Godwin synes altså at have en partikularistisk³³ tilgang til vurderingen af de normative faktorerers vægt i forskellige moralske situationer: der kan ikke gives et sæt af universelle principper for korrekte handlinger i enhver situation. Tværtimod kræver begge hans normative faktorer, at enhver situation vurderes ud fra dennes empiriske kendsgerninger.

4.2 Rettigheder og pligter

Af disse grunde er Godwins liste over individuelle rettigheder særdeles kort. Han deler dem ind i to kategorier, aktive og passive, hvoraf han fuldstændig benægter eksistensen af den første:

The real or supposed rights of man are of two kinds, active and passive; the right in certain cases to do as we list; and the right we possess to the forbearance or assistance of other men. The first of these a just philosophy will probably induce us universally to explode.³⁴

De aktive rettigheder, som Godwin benægter eksistensen af, er retten til at gøre bestemte ting uanset, hvad andre normative faktorer måtte have at sige i den pågældende situation. Hvis sådanne rettigheder eksisterede, ville de udgøre selvstændige normative faktorer med en absolut gyldighed, men hans etik er begrænset til to normative faktorer: det kvasi-utilitaristiske element og den deontologiske betydning af personlig autonomi. Aktive rettigheder vil komme i konflikt med den første normative faktor, idet de involverer retten til at foretage handlinger, der ikke resulterer i de bedste konsekvenser, men de ville også udgøre en "sovepude for sindet", idet de stipulerer individets ubetingede ret til at gøre bestemte ting uden selvstændig moralsk stillingtagen i den konkrete situation.

³² *Enquiry*, bog IV, kapitel VI (appendiks I), p.209.

³³ Om universalistisk og partikularistisk opfattelse af moralske handlingsprincipper se Kagan p. 184.pp.

³⁴ *Enquiry*, bog II, kapitel V, p.100.

Den autonome stillingtagen fortæller den moralske aktør hvad, der i den konkrete situation er den korrekte handling og dermed den moralske pligt. Der er ikke samtidig en "aktiv ret" til at gøre, hvad der er i modstrid med, hvad man selv har fundet frem til er ens pligt. Netop dette argument er dog, hvad der får Godwin til at indrømme eksistensen af visse "passive rettigheder": retten til andres assistance i udførelsen af visse handlinger eller i det mindste til, at de ikke forhindrer dem. Hvor de aktive rettigheder bliver ugyldige overfor eksistensen af moralsk pligt, følger de passive derimod af netop denne pligt. Hvis din moralske overvejelse konkluderer, at du bør assistere mig i en handling, så er det som følge heraf min ret at modtage denne assistance. Der er således ikke tale om "universelle rettigheder", der kan formuleres i generelle principper, men istedet om rettigheder, der opstår i den konkrete situation - med én undtagelse: Netop fordi moralen i alle henseender - både med hensyn til intention, handling og konsekvens - er afhængig af den moralske aktørs selvstændige og rationelle stillingtagen, uden hvilken hun ikke kan afgøre, hvad der er den moralske pligt, så må enhver have en ret til selvstændigt at foretage disse overvejelser og til at danne sine egne konklusioner. Den eneste rettighed, Godwin finder gyldig, er derfor retten til autonomi:

Every man has a certain sphere of discretion, which he has a right to expect shall not be infringed by his neighbours.³⁵

Retten til autonomi - til en sfære af mulighed for personlig stillingtagen - er en ufravigelig ret. Den er Godwins anden normative faktor og den er en stærkere faktor end nyttemaksimeringsprincippet, idet den ikke må brydes, selv hvis mere nytte kunne komme af en paternalistisk eller autoritær handling:

No man must encroach upon my province, nor I upon his. He may advise me, moderately and with out pertinaciousness, but he must not expect to dictate to me. He may censure me freely and without reserve; but he should remember that I am to act by my deliberation and not his.³⁶

Den private dømmekraft er dog ikke en absolut ret til at gøre, hvad man vil, bare man har tænkt lidt over det. Den eneste ret, vi har, er for Godwin retten til at gøre vores moralske pligt, men dette skal vi gøre, fordi vi autentisk opfatter det som vores pligt. Dette subjektive element er essentielt i Godwins etik og adskiller ham fra utilitarismen. Hvad,

³⁵ *Enquiry*, bog II, kapitel V, p.105.

³⁶ *Enquiry*, bog II, kapitel V, p.106.

der faktisk er vores pligt, er dog ikke rent subjektivt; den er objektivt at fremme den menneskelige lykke og individuelle autonomi. Vi kan med rette klandre og irettesætte en person, der er kommet fremt til en forkert moralsk beslutning, men det er nødvendigt, at gøre det på en måde, der hjælper hende til selv at indse rigtigheden i vores argumenter, hvorved hun kan gøre dem til hendes egne.

4.3 Løfter og sandhed

Selv hvis vi ser på de specifikke rettigheder og pligter, der kan udledes af den mere generelle restriktion om personlig autonomi, så er de ikke absolutte krav. Godwin afviser for eksempel det ofte postulerede krav om altid at holde løfter, da et løfte har samme problem som de aktive rettigheder og absolutte regler: det kan komme i modstrid med både den moralske pligt til at maksimere det gode og til at respektere den personlige autonomi. Et løfte om at gøre en handling, der viser sig at være moralsk forkert, er et løfte, der aldrig burde være lavet, og omvendt er et løfte om at foretage den handling, der i forvejen er krævet af moralen, ganske overflødig:

What I have promised is what I ought to have performed, if no promise had intervened, or it is not. It is conducive, or not conducive, to the generating of human happiness. If it be the former, then promise comes in merely as an additional inducement, in favour of that which, in the eye of morality, was already of indispensable obligation.- It teaches me to do something from a precarious and temporary motive which ought to be done for its intrinsic recommendations. If therefore right motives and a pure intention are constituent parts of virtue, promises are clearly at variance with virtue.³⁷

Der opstår altså ikke nogen ekstra normativ faktor, som kan begrænse kravet om at maksimere det gode, blot fordi et løfte er indgået - tværtimod betyder indgåelsen af løfter, at man afstår fra sin moralske autonomi, idet man har lovet at have en bestemt indstilling til en handling inden man har haft mulighed for selvstændigt at vurdere situationen. Selv hvis man allerede har taget stilling til den hypotetiske fremtidige situation og har besluttet sig for den rette handling, er afgivelsen af et løfte om at have den samme indstilling i fremtiden det samme som at sætte sin intellektuelle udvikling og personlige autonomi ud af kraft:

³⁷ *Enquiry*, bog III, kapitel III, p.122.

An active and conscientious man will continually add to his materials of judgement. Nor is it enough to say that every man ought to regard his judgement as immature, and look forward with impatience to the moment which shall detect his present oversights. Beside this, it will always happen that, however mature the faculties of any individual may deserve to be considered, he will be perpetually acquiring new information as to that respecting which his conduct is to be decided at some future period.³⁸

Selvom løfter kan være nødvendige som praktiske aftaler, der gør, at vi kan planlægge vore liv med en hvis forventning om andres handlinger, så er den hindring, de udgør for den personlige autonomi, generelt større end de fordele for den, de også indebærer. For Godwin er den positive betydning af afgivelse af løfter stærkt overdreven og den misbruges hovedsageligt i social-kontrakt-teoriene, som både bryder med Godwins opfattelse af nytte-maksimering og personlig autonomi. Verden bliver ikke kaotisk blot fordi løfter ikke bør opfattes som absolut forpligtende. Moralen kræver tværtimod, at folk afstår fra indgåelse af sådanne sociale kontrakter men istedet handler selvstændigt og rationelt i hver situation. Hvis folk ikke gør dette, så vil kontrakter ikke være retfærdige, og hvis de gør, så er der ikke brug for kontrakter:

Why should it be supposed that affairs would not for the most part go on sufficiently well, though my neighbour could no further depend upon my assistance than it appeared reasonable to grant it? This will, upon many occasions, be a sufficient dependence, if I be honest; nor will he, if he be honest, desire anything further.³⁹

Respekten for den personlige autonomi kræver derimod, at mennesker taler sandt og åbent til hinanden, således at hver enkelt er istand til at udvikle sit intellekt og sin evne til at foretage relevante moralske vurderinger. Når Godwin forbyder autoritær paternalisme, påbyder han samtidig den kritik, der gør folk i stand til at revurdere og forfine deres holdninger:

How great would be the benefit if every man were sure of meeting in his neighbour the ingenuous censor, who would tell him in person, and publish to the world, his virtues, his good deeds, his meannesses and his follies? We have never a strong feeling of these in our own case, except so far as they are confirmed to us by the suffrage of our neighbours.⁴⁰

³⁸ *Enquiry*, bog III, kapitel III, p.124.

³⁹ *Enquiry*, bog III, kapitel III, p.126.

⁴⁰ *Enquiry*, bog IV, kapitel VI, p.200.

At lyve kan ikke blot lede til slette konsekvenser - heriblandt at den forløjedes mulighed for autonomi forringes - men er også et udtryk for disrespekt for den andens autonomi og dermed menneskelighed. Falskhed eller manglende åbenhjertig kritik forhindrer både den utilitaristiske analyse, som kræver kendskab til de faktuelle kendsgerninger, og udviklingen af den personlige autonomi.

Godwin er dog ingen tilhænger af udtrykket ”fiat justitia, pereat mundus”⁴¹. Han er klar over, at hans normative faktorer kan komme i modstrid med hinanden og kræver som sagt ikke en absolutistisk tilgang til de deontologiske pligter, således at de til hver en tid har forrang overfor nytte-maksimeringsprincippet. Han nævner flere eksempler, hvor den moralske pligt til at sige sandheden må vige, fordi sandheden ville bringe mere ulykke end nytte. Forpligtelsen til at sige sandheden er dog ikke anuleret i en sådan situation, men må beklageligvis brydes, hvis ”a great and manifest evil arises from disclosing the truth”⁴². Godwins deontologiske restriktioner har altså grænseværdier - eller *thresholds*⁴³ - som, hvis de overskrides, må brydes og nyttemaksimeringsprincippet må istedet anvendes.

De tilfælde med sådanne ægte moralske konflikter har dog alle det til fælles, at de opstår i situationer, hvor folk ikke er i besiddelse af deres fulde autonomi. De opstår i den samfundsmæssige kontekst, som korrupperer erkendelsen og moralen, og når man i denne kontekst kan være nødtvunget til at lyve og således udvise manglende respekt for den andens autonomi og rationalitet, så er det desværre fordi, den anden ikke var i besiddelse af en sådan fra starten⁴⁴. Det vil aldrig være farligt eller unyttigt at tale sandhed overfor en person, der er fuldt rationel og autonom, og des mere disse egenskaber fremmes hos menneskeheden, des mindre vil de deontologiske pligter i Godwins moral komme i konflikt med det nytte-maksimerende element. Ideelt vil det at respektere andres og sin egen autonomi i det oplyste samfund være fuldt foreneligt med at maksimere alles

⁴¹ ”Lad retfærdigheden ske, om så verden skulle gå under”.

⁴² *Enquiry*, Bog IV, kapitel VI (appendix I), p.215.

⁴³ Se Kagan p. 79pp.

⁴⁴ Et eksempel er, at det ikke er hensigtsmæssigt at være nidkær om sandheden, når en fordrunken, aggressiv og bevæbnet stodder spørger, hvad du synes om ham. (*Enquiry* bog IV, kapitel VI (appendix I), p.215). Et andet eksempel, givet i første udgave af *Enquiry*, er om at fortælle en syg, døende kvinde om hendes mands ulykke (citeret i Roberson, kapitel 2). I begge tilfælde er den anden ikke i fuld besiddelse af sin rationelle autonomi, og at fortælle sandheden vil ikke afhjælpe det men kan tværtimod gøre skade.

præferencer, og dermed kan den autonome aktør uden problemer anlægge en utilitaristisk analyse. I det virkelige samfund, hvor sociale omgivelser indpoder folk bestemte præferencer, og hvor det at behandle andre som om, de var rationelle og autonome individer, kan få katastrofale følger, vil der dog være en konflikt mellem de to normative faktorer. Det er en konflikt, der kun kan løses i takt med at oplysningsprojektet vinder frem.

5. Godwins autonomi-begreb

Godwins deontologiske restriktioner kan alle reduceres til, at hans autonomi-begreb er en normativ faktor, som ganske vidst ideelt ikke bør komme i konflikt med nytte-maksimeringsprincippet men ikke desto mindre udgør en selvstændig og essentiel del af hans etik. Jeg har set på nogle af de restriktioner, der kan udledes af denne normative faktor, samt hvorledes umoralske vurderinger skyldes sociale faktorerers negering af autonomien som forudsætning for moralen. Der er god grund til at se nærmere på dette begreb og på, hvordan Godwin opfatter personlig autonomi som erkendelsesmæssig forudsætning og endemål for moralen.

Med denne normative faktor undgår Godwin nemlig det problem, der principielt er immanent i utilitarismen: de svært undgåelige offer-situationer, der kan opstå når den totale lykke-maksimering er det eneste normative princip. Godwin benægter ikke, at den samlede lykke er vigtigere end den enkelte, som således kan være moralsk forpligtet til at opgive sin egen tilfredsstillelse for det fælles bedste, men den enkelte kan ikke ofres imod sin vilje, da dette ville være et brud på hendes ret til personlig autonomi. Ofringen af egne interesser er således noget, der kun kan ske på initiativ af den berørte person selv, efter at vedkommende selvstændigt har foretaget en vurdering af den moralske situation.

Kun med forbehold for den personlige autonomi kan utilitaristiske analyser komme i spil, men når dette forbehold er respekteret og opfyldt, så er der til gengæld ingen konflikt imellem de to faktorer. Godwins autonomi-begreb hviler nemlig på en erkendelseslære, hvor den upartiske observatør er det højeste erkendelsesmæssige stadie. Den fuldt autonome aktør er ikke bundet eller blændet af sær-interesser, og kan derfor se andres

lykke som værende lige så moralsk forpligtende som hendes egen. I en ideel tilstand af absolut oplysning er utilitarismen derfor gældende; den utilitaristiske og altruistiske vinkel følger af den gradvise realisering af erkendelsesmæssig og moralsk autonomi.

5.1 Frivillige handlinger

Autonomi (selv-regering) er et udtryk, der er mest brugt i den nyere filosofiske diskurs men er fuldt dækkende for Godwins "self-approbation" eller "self-government". Det er kun med forbehold for denne faktor, at den utilitaristiske analyse kan komme i spil, men det forholder sig så "heldigt", at det for Godwin ikke alene er en restriktion, der løser offer-problematikken, men også er en nødvendig forudsætning for gode utilitaristiske analyser. Begrebet dækker i den moderne debat over en form for viljens frihed eller erkendelsesmæssig uafhængighed i forhold til f.eks. personlige præferencer, og det er præcis i den forstand, Godwin bruger sine begreber. For Godwin er en autonom eller frivillig handling en:

where the event is foreseen previously to its occurrence, and the hope or fear of that event forms the excitement, or, as it is most frequently termed, the motive.⁴⁵

Dette kan tolkes som om, en fuldt autonom handling er en, hvor det ønskede resultat forudses og opnås. Dette er en ret snæver definition men næppe langt fra Godwins synspunkt om, hvad menneskets erkendelse kan opnå under de rette omstændigheder. Det er dog mere væsentligt at fokusere på rækkefølgen i de to elementer i citatet: forudseelsen og motivet. Det rette motiv følger af en nøgtern betragtning af den konkrete situation, hvorimod et foruddannet motiv kan spolere en sådan autonom betragtning. For Godwin er der to typer af motiver: indirekte og direkte⁴⁶. Indirekte motiver er årsagen til manglende autonomi og dermed manglende forudseelse, idet de ikke følger af aktørens selvstændige overvejelser af det rette at gøre i den konkrete situation men istedet skyldes den sociale konsensus eller andre irrelevante faktorer, som Godwin karakteriserer som

⁴⁵ *Enquiry*, bog I, kapitel V, p.227.

⁴⁶ "Motive may therefore be distinguished, according to its different relations, into direct and indirect; understanding by the direct, that which is present to the mind of the agent at the time of his determination, and which belongs to every voluntary action, and to so much of every action as is voluntary; and by the indirect, that which operates without being adverted to by the mind, whether in the case of actions originally involuntary, or that have become so, in whole, or in part, by the force of habit." *Enquiry*, bog IV, kapitel X, p.260.

”vane” eller ”fordomme”, og som sjældent er aktøren bevidste. Disse forstyrrende elementer er f.eks. generelle regelsæt, der ikke passer på den konkrete situation, men er blevet vane, når aktøren handler ud fra en forestilling om, hvad der sømmer sig for en person af hendes ”karakter”, eller vurderer situationen ud fra de involverede parter nationale, sociale e.l. status - med andre ord, når aktøren har moralske domme om situationen, før den indtræffer.

Et direkte motiv er derimod, når aktøren ser ”tingene, som de er” - d.v.s. uforstyrret af fordomme - i den konkrete situation, og erkender, hvad de mulige konsekvenser af hendes handling vil være, samt danner sig en mening om det ønskede resultat. Det er i denne retning, Godwins ”foresight” skal tolkes. Det væsentligste er altså ikke, om hendes handling de facto får de ønskede konsekvenser - eksterne faktorer kunne indvirke - men at hun handler ud fra en velovervejede forestilling om handlingens resultat istedet for et forsøg på at tilfredsstille dogmer, dannet før den konkrete situation. Er dette tilfældet, vil aktøren være langt bedre rustet til også faktisk at forudse de praktiske konsekvenser af hendes handling, hvormed hun vil have en langt højere grad af autonom kontrol over sine handlinger.

5.2 Moralsk erkendelse

Det er først med denne rationelle og empiriske tilgang, moralsk kvalificerede valg kan indtræffe. Denne indfaldsvinkel er befriet fra socialt betingede sær-interesser, og aktøren har således en mulighed for at se de rent moralske elementer i situationen. Det er Godwins påstand, at det utilitaristiske princip om lykke-maksimering bliver evident i en sådan situation, hvor aktøren ikke har andet at forholde sig til, end de involverede parter konkrete lidelse og en rationel forudseelse af, hvorledes den kan afhjælpes. Han har forskellige argumenter for denne påstand - et af dem er, at hvis aktøren erkender den positive og negative betydning af velfærd og smerte hos sig selv, så vil hun i denne tilstand kunne foretage en moralsk deduktion og med den rationelle, upartiske indstilling erkende at andres smerte også bør afhjælpes ganske som ens egen.

Dette rationalistiske argument kunne beskyldes for at gøre moralsk erkendelse til et spørgsmål om abstrakte deduktioner løsrevet fra såvel aktøren som de involverede konkrete personers interesser. Det forklarer måske, hvorledes det moralske erkendes, men

ikke, hvad der driver den moralske aktør til handling. I de tre udgaver af *Enquiry* revurderede Godwin sit syn på følelsernes rolle hos den autonome aktør, og han forsvarer således også en *moral-sense*-doktrin om, at et autentisk forhold til en anden person direkte skaber et ønske om at afhjælpe dennes lidelse⁴⁷. Godwin forsøger således ikke at afskrive følelsernes rolle som drivkraft for handling, men han mener, at moralske, autonome handlinger er afhængige af, at følelserne underkastes en rationel analyse både for at aktøren kan vurdere deres moralske legitimitet og hvorledes, de kan resultere i de bedste handlinger.

Godwin afviger derved ikke fra påstanden om, at den autonome erkendelse er identisk med den gode vilje - viljen til upartiske moralske vurderinger. Da fuld autonomi kræver fuld indsigt, vil det resultere i erkendelsen af alle de involverede personers velfærd, og viljen til at udføre den rette handling bliver identisk med erkendelsen af den. Hvadenten denne vilje følger af rationel deduktion eller følelsesmæssig empati, forudsætter den, at aktøren ikke tillægger mere moralsk vægt til bestemte personer på grund af socialt arbitrære egenskaber, men blot forholder sig til den konkrete situation. Det er på denne baggrund, Godwin kan danne sin konklusion i "the famous fire cause", som ikke er ment som en let tilgængelig illustration af utilitarismen, men som et reelt moralsk dilemma: en fuldt upartisk vurdering vil konkludere, at det vil resultere i mere lykke at redde Fenelon, givet at kun én af de to involverede kan reddes.

Godwins spørgsmål i eksemplet er, "*What magic is there in the pronoun 'my' that should justify us in overturning the decisions of impartial truth?*"⁴⁸. Svaret er ikke, at personlige forhold er ligegyldige i den faktiske bedømmelse af moralske handlinger - tværtimod er det "*impossible we should not feel the strongest interest for those persons whom we know most intimately and whose welfare and sympathies are united to our own.*"⁴⁹ Erkendelsen af pligten til at redde Fenelon forudsætter nemlig, at aktøren har et indgående personligt kendskab til ham og de mennesker, hans værk vil give lykke. Der er altså ikke tale om en abstrakt pligt til at foretrække en bestemt person, man ikke kender, eller til uinteresseret handling; eksemplet er snarere en illustration af, at nærmere

⁴⁷ For en detaljeret redegørelse af Hume og Godwins *moral sense*-begreber se Monro kapitel 2 (p.36pp).

⁴⁸ *Enquiry*, Bog II, kapitel II, p.82.

⁴⁹ Fra Godwins *Memoirs of the Author of a Vindication of the Rights of Woman*. Citeret i Singer.

kendskab til konkrete mennesker skaber en personlig interesse i deres velfærd, og at en højere grad af frihed fra socialt konstruerede fællesskaber vil resultere i, at mennesker kan have et direkte forhold til hinanden som konkrete individer og dermed forholde sig til de rent moralsk relevante faktorer i situationen.

Valget at redde Fenélons tjener er baseret på et arbitrært forhold og en kun delvis erkendelse af verden, og det er som sådan fuldt forståeligt, men ikke desto mindre i uoverensstemmelse med den objektive sandhed⁵⁰, man ville have erkendt, havde man haft mulighed for en fuldt upartisk synsvinkel. Upartisk betyder her ikke uinteresseret, men tværtimod en partisk indlevelse og medfølelse med alle de involverede. Kilden til det forkerte valg er altså ikke tilstedeværelsen af aktørens følelsesmæssige bånd men snarere manglen på følelser for de andre involverede parter⁵¹.

Den autonome erkendelse giver mulighed for at foretage den rette beslutning, da den indebærer en erkendelse af de involverede personer og en forudseelse af handlingens konsekvenser for konkrete menneskers velfærd. Fuld autonomi kræver fuldt kendskab til verdens tilstand og konkrete menneskers interesser og vil således resultere i en personlig empati med alle mennesker - en konkret og interesseret altruisme. Det er næppe fuldt opnåeligt (omend Godwin synes at have ment det), men det er et mål, der kan realiseres gradvist ved eliminering af de sociale faktorer, der skaber fordomme om bestemte grupperes moralske værd, ved skabelsen af samfundsmæssige betingelser for fri diskussion, kritik og udvikling af den personlige autonomi.

6. Godwins etik

Godwins etik består ikke blot af en teori om det gode og hvorledes, det bør realiseres. Med udgangspunkt i en moralsk erkendelseslære, psykologi, sociologi og politisk filosofi udvikler han både en teori om det gode, hvordan det erkendes og hvilke interesser eller motiver aktøren har for at realisere det erkendte gode. En stringent opfattelse af

⁵⁰ "This compulsion however is founded only in the imperfection of human nature. It may serve as an apology for my error, but can never change error into truth. It will always remain contrary to the strict and universal decisions of justice." *Enquiry*, Bog II, kapitel II, p.83.

⁵¹ Monro har samme fortolkning: "The point is that we should have as vivid an apprehension of the sufferings of the rest of humanity as of those of our dearest friends. So far from wishing to sacrifice emotion to reason, Godwin wants reason to be charged with emotion." Monro p.33.

Godwin som utilitarist vil kun kunne forklare den første af disse teorier⁵². Hvis man istedet for at afvise Godwins afvigelser fra utilitarismen som inkonsistente⁵³ tager hans inkludering af den personlige autonomi som et gode i sig selv alvorligt, vil det ikke alene give en mere sober fortolkning af hans filosofi men også en sammenhængende forklaring på disse tre spørgsmål. Den personlige autonomi er identisk med den moralske erkendelse og den gode vilje, og den er ikke blot garanten for gode konsekvenser men et intrinsisk element i den gode handling. Som sådan kan Godwin ikke fortolkes som hverken direkte eller indirekte utilitarist men kan mere plausibelt inkluderes i traditionen af erkendelses- og sindelagsorienterede moral-filosoffer.

6.1 Godwin og Kant

Med denne opfattelse af Godwin er det nærliggende at sammenligne Godwin med en af de mest kendte og konsekvente sindelags-etikere, der ligeledes gør autonom erkendelse til moralens egentlige grundlag, Kant. Jeg vil ikke her forsøge nogen fyldestgørende beskrivelse af Kants moral-filosofi⁵⁴ men blot fremhæve nogle væsentlige forskelle mellem Godwin og Kants opfattelse af moralen og den personlige autonomi.

Begge opfatter de frihed eller autonomi som moralens udgangspunkt og mål, og begge opererer med en positiv definition af disse begreber. Autonomi er ikke bare frihed fra bestemte ting - omend dette for Godwin er vigtigt for at kunne udvikle den positive frihed - eller til at kunne gøre hvad man vil⁵⁵ i et moralsk og erkendelsesmæssigt vakuum. Der er tale om viljens frihed til at følge den moralske pligt, den selv har erkendt. Den uafhængige dømmekraft er det eneste grundlag for moralen, men begge filosoffer mener, at den frie vilje, der sætter sin egen lov, vil nå en erkendelse af en obektivt gyldig moral-lov, hvis gyldighed følger af, at den er erkendt og sat af viljen selv. Den autonome aktør er således forpligtet til at følge sin egen rationelle (frie) vilje.

⁵² Dette argument fremføres af Mark Philp, Philp p.82.

⁵³ Monros ellers udemærkede værk insisterer på at læse Godwin som utilitarist og har derfor svært ved at forklare de non-konsekventialistiske elementer i Godwins etik (se bl.a. Monro p22). Han betragter dog Godwin som en mindre inkonsistent utilitarist end Bentham og Mill (Monro p14).

⁵⁴ De meget almene betragtninger om Kant i dette kapitel er bl.a. baseret på Allen og O'Neil.

⁵⁵ Jvf Godwins benægtelse af "aktive rettigheder" (se kapitel 4.2 *Rettigheder og pligter* her).

Den moral-lov, der følger af Godwins system, adskiller sig dog fra Kants, idet han afviser de absolutte principper, der udledes af Kants rationelt logiske indfaldsvinkel. Godwin anerkender, at moralske principper kan komme i konflikt, omend det skyldes, at menneskenes autonomi ikke er perfekt udviklet. I en mere perfekt tilstand vil Kants "dogmatiske" insisteren på sandheden⁵⁶ og den utilitaristiske regel om at maksimere velfærd resultere i identiske handlingssæt, men indtil da vil der kunne opstå beklagelige situationer, hvor den eneste generelle regel er: "brug din egen dømmekraft".

Den væsentligste forskel mellem de to er, at Godwin er empiriker. Han tror ikke på en medfødt erkendelse⁵⁷, og ligesom den rigtige handling afhænger af de empiriske kendsgerninger i den konkrete situation, afhænger erkendelsen heraf også af aktørens konkrete situation - heriblandt sociale og uddannelsesmæssige forhold. Hvor Kant mener, at moral-loven kan deduceres af den frie vilje uafhængigt af udenforstående forhold, mener Godwin, at empirisk viden er en forudsætning for moralsk dømmekraft.

Godwins fokusering på muligheden for autonomi gør ham til fortaler for, hvad der i den moderne debat kaldes en "informationscentreret" autonomi, hvorimod Kants er "valgcentreret"⁵⁸. For den empiriske Godwin er det ikke muligt at foretage reelt autonome valg, hvis man ikke har tilstrækkelig information om verdens tilstand og ens handlings konsekvenser. Det betyder, at Godwin ikke alene kan forklare, hvad der skal til, for at den moralske aktør kan erkende den objektive pligt, men - nok så vigtigt - også hvorfor og hvordan folk handler umoralsk. Godwins moral-filosofi er således ikke sårbar for beskyldningen om abstrakthed, som Kant ofte udsættes for⁵⁹.

6.2 Pluralistisk konsekvensialisme?

Jeg har behandlet en række restriktioner overfor nytte-maksimeringsprincippet, som følger af Godwins autonomi-fokuserede etik. Jeg mener at have anskueliggjort, at det

⁵⁶ "Kant does not think false promising wrong because of its presumed unpleasant effects (as utilitarians would) but because it cannot be willed as a universal principle." O'Neil, *A Companion to Ethics* p.177.

⁵⁷ "Godwin presented arguments designed to demonstrate that neither innate principles, instincts, nor original alterations in structure such as impressions received in the womb, had a significant impact on the development of the mind. He attempted to establish that no original bias existed in the mind, and, in addition, that no bias was permanent." Rosen p.16.

⁵⁸ Se Roberson, kapitel 3 ("Private judgment and autonomy").

⁵⁹ O'Neil, *A Companion to Ethics* p.182.

ikke er plausibelt at fortolke ham som utilitarist. Udover disse restriktioner - samt hans placering af erkendelse og autonomi blandt det intrinsisk gode, som ikke kan forklares alene med en utilitaristisk værdi-pluralisme - er den gode vilje også et element, der er afgørende for det moralske i en handling. Ikke kun handlingens konsekvenser men også aktørens motiv er blandt de normative faktorer, hvorfor man måske overhovedet ikke bør fortolke Godwin som konsekvens-etiker - utilitaristisk eller ej.

Jeg vil dog overveje en efter min mening plausibel alternativ fortolkning: På det faktoriske niveau er Godwin bestemt non-konsekventialist, men hans filosofi beskæftiger sig trods alt i høj grad med hvorledes den gode vilje, der hænger sammen med den autonome erkendelse, kan fremmes. Han har forklaret hvilke mekanismer, der kan ændres for at fremme den personlige autonomi og dermed det upartiske motiv, og jeg er derfor tilbøjelig til at definere hans filosofi som en pluralistisk konsekventialisme, når man ser bort fra de normative faktorer og fokuserer på fundamentet for hans moral-lære: autonomien. De non-konsekventialistiske normative faktorer kan udledes af Godwins autonomi-begreb, som bør og kan fremmes. Men for at blive dette, må det resultere i non-konsekventialistiske restriktioner på det faktoriske plan⁶⁰.

En mulighed, der passer ind i denne sammenhæng, er Mark Philps fortolkning af Godwin som perfektionist⁶¹ - en tolkning, der forekommer endog mere plausibel, når man betænker, at perfektionismen er den moral-lære, Kant havde mindst kritik af⁶². Hele Godwins filosofi beskæftiger sig med menneskets mulighed for udvikling: moralsk, intellektuelt, socialt, videnskabeligt etc. I alle disse sammenhænge ser Godwin den personlige autonomi som forudsætning og mål for udviklingen, og det er ikke uden belæg at mene, at Godwin så dette rationelle potentiale som både menneskets natur og mål. Med den indfaldsvinkel er essensen af Godwins etik, at det er din moralske pligt at realisere dit potentiale som et rationelt, intelligent væsen. Nytte-maksimeringsprincippet

⁶⁰ For en diskussion om faktorisk non-konsekventialisme i en fundamentalt konsekventialistisk teori se Kagan kapitel 6.

⁶¹ Philp p. 81pp.

⁶² "Kant regards the principle of perfection as the alternative to autonomy that comes closest to a correct account of obligation." Wood.

beskriver således blot indholdet af sådanne autonome personers overvejelser i almindelige valgsituationer⁶³.

6.3 Afsluttende bemærkninger

Godwins etik er ikke let at sætte på færdige formler og passe ind i absolutte kategorier. Han lægger både vægt på motiv og konsekvens, på velfærd og autonomi, og han forekommer til tider som en direkte, hedonistisk utilitarist og til andre som foragter af sanelig nydelse og som en nærmest kantiansk rationalist. Dertil kommer, at Godwin modificerede sine synspunkter i de tre udgaver af *Enquiry* samt udgav andre tekster, hvis budskaber på overfladen er modsatrettede dem i hovedværket⁶⁴.

Insisterer man på at fortolke Godwins som repræsentant for én bestemt filosofisk skole, må man finde ham inkonsekvent, men de mange ændringer og tilsyneladende forskellige budskaber var ikke forårsaget af en filosofisk forvirring - med mindre filosofien nødvendigvis skal være ude af trit med de faktiske, menneskelige intuitioner og praksisser. Godwin ønskede ikke at ignorere eller fordømme moralske intuitioner og menneskelige praksisser med mindre, de ikke holder til en nærmere analyse af den evigt kritiske, autonome rationalitet. Der er flere faktorer, der for ham er moralsk relevante, ligesom der er for de konkrete mennesker, som en moral-lære gerne skulle være anvendelig for.

Ligeledes bør en moral-filosofi kunne håndtere, når disse værdier kommer i konflikt, fremfor at bortforklare eller afvise det. De to "monistiske" teorier, utilitarismen og kantianismen, kan begge lede til dybt kontra-intuitive konklusioner⁶⁵, som jeg ikke mener, Godwin rammes af i samme grad, da han i det mindste anerkender konflikternes eksistens og kompleksitet. Det er ikke "æstetisk" således at bryde med princippet om den simple teori, men hvis de menneskelige moralske intuitioner virkelig er mangfoldige og

⁶³ Denne fortolkning af utilitarismens rolle hos Godwin behandles i Roberson kapitel 2.

⁶⁴ Godwins senere værker havde primært til formål at rekonstituere følelsernes rolle i hans etik - et emne jeg delvist har behandlet. Som sagt ønskede han ikke at afvise partikulære følelser men at beskrive deres forhold til den upartiske og rationelle etik. Se bl.a. Monro kapitel 2 (p.9pp) og Singer et al.

⁶⁵ Jeg har allerede nævnt utilitarismens immanente offer-problematik. Et velkendt kontra-argument i fh.t. Kant er hans insisteren på at fortælle sandheden - også når Gestappo banker på døren og spørger om du har jøder gemt i kælderen.

ikke kan reduceres til ét princip, så må man altså foretrække den teori, som bedst forklarer denne mangfoldighed - ganske som man ikke kan insistere på at have en simpel opfattelse af elektronets natur som enten partikel- eller bølgeform.

Godwins etik er et forsøg på at give en sammenhængende forklaring på, hvad der faktisk opfattes som moralsk relevant, hvordan det erkendes og opnås, samt - nok så vigtigt - hvad der kan forhindre denne erkendelse. Hans analyser af hvorledes, asymmetriske magtstrukturer forhindrer fri diskurs og reel autonomi og dermed fører til amoralske tilstande kan måske bedst sammenlignes med Habermas. For Godwin vil et samfund uden sociale klasser og med fri diskussion, uddannelse og kritik være udgangspunktet for en erkendelsesmæssig udvikling, der fører til fuld autonomi og dermed muligheden og viljen til at fremme det gode.

Selvom man ikke deler hans optimistiske tro på menneskehedens uendeligt mulige perfektion, så er det muligt at bifalde hans kritik af de sociale forhold, der er i vejen for menneskenes direkte forhold til hinanden som konkrete personer med eget moralsk værd, samt hans insistensen på den enkeltes fri dømmekraft. Hvis man accepterer dette, er der intet i vejen for, at forholdene ikke skulle kunne forbedres gradvist, hvilket er nøjagtigt, hvad Godwin var fortalende for. Det er næppe muligt eller ønskeligt at fjerne alle personlige bånd og særinteresser⁶⁶ - heriblandt familiære og romantiske - da disse har en intrinsisk værdi, som Godwin anerkendte, men det er ingen grund til ikke at tilstræbe autonome, upartiske vurderinger i det omfang, det er muligt, og afskaffe amoralske forhold, som er baseret på enkeltes interesser ophøjet til "objektiv moral". I det omfang, der er en objektiv moral, må den tilskrive lige moralsk vægt til alle individer, og Godwin har argumenteret for, hvilke konkrete og praktiske ændringer, der må til, for at en sådan moral overhovedet kan erkendes generelt.

⁶⁶ For en diskussion af forholdet mellem den upartiske moral og partiske følelser hos Godwin - placeret i en moderne moral-filosofisk kontekst - se Singer et al.

Bibliografi

- Godwin, William: *Enquiry Concerning Political Justice*, Batoche Books, 2001.
- Goodin, Robert: "Utility and the Good", *A Companion to Ethics*, Peter Singer (red.), Blackwell Publishers, 1991.
- Kagan, Shelly: *Normative Ethics*, Westview Press, 1998.
- Kreis, Steven: "An Uneasy Affair: William Godwin and English Radicalism 1793-1797", University of Missouri-Columbia, 1984.
- Monro, David Hector: *Godwin's Moral Philosophy*, Oxford University Press, 1953.
- O'Neill, Onora: "Kantian Ethics", *A Companion to Ethics*, Peter Singer (red.), Blackwell Publishers, 1991.
- Philp, Mark: *Godwin's Political Justice*, Cornell University Press, 1986.
- Pettit, Philip: "Consequentialism", *A Companion to Ethics*, Peter Singer (red.), Blackwell Publishers, 1991.
- Roberson, Christopher Joseph: *Godwin Revisited: Anarchism for the Real World*, University of Michigan, 1996.
- Rosen, Frederick: *Progress and Democracy, William Godwin's Contribution to Political Philosophy*, Garland Publishing, New York & London, 1987.
- Singer, Peter; Leslie Cannold; Helga Kuhse: "William Godwin and the Defense of Impartialist Ethics", *Utilitas* 7 (1): 67-86, 1995.
- Wood, Allen: "The Idea of Autonomy in Kant", *O'Neil Memorial Lectures*, University of New Mexico, 1999.